

Lorentz Vogt:DAGBLADETS
kronikk 11. mai 1954

NORGES BETYDNING SOM KRIGSOBJEKT

Den siste store spionsak har gitt det norske folk et sjokk. Kan sånt virkelig foregå i vårt lille norske samfunn? Jeg kan heller ikke nekte, at saken også på meg kom som en overraskelse — men paradoksalt sagt — som en gledelig sådan. Jeg har nemlig ikke vært i minste tvil om at det foregikk spionasje så verdifullt et objekt som Norge er i dag. Men var også overvåkingspolitiet på plass? Spionsaken synes å gi et positivt svar herpå. Det er det gledelige.

Inntil 1900 lå Norge som et avsides fredens land omgitt av sjø og i ryggen mer beskyttet enn truet av den svenske militærmakt. På krig mellom Norge og Sverige var det i virkeligheten ingen som trodde for alvor. Følgende historie er betegnende: Vi fikk i 1902 en ny straffelov. Dens forræderibestemmelser er meget svakt utformet. Premissene gir ingen veiledning. Da jeg møysommelig hadde arbeidet meg gjennom disse — den store straffelovkommissjons innstilling, to kgl. proposisjoner, to innstillinger fra Stortingets justiskomite, debattene i Odels- og Lagtinget — var jeg akkurat like klok. Medlemmene av den store straffelovkommissjon var alle døde, men merkelig nok levde sekretæren — senere minister Urbye. Jeg søkte ham og fikk til svar: «Straffelovens kapittel 8 er ikke så gjennomarbeidet, som det burde vært. Men vi trodde aldri det skulle bli praktisk bruk for det». Svaret er typisk. Norge rustet i 1890-årene opp som aldri før. Fire nye panserskip ble anskaffet. Feltartilleriet fikk det mest moderne skyts, som den gang fantes, grensefestningene ble anlagt. Det spartes heller ikke på store ord om landsforrædere, når folk ikke var enig i alt. I den store straffelovkom-

missjon satt en så utpreget svensk-hater som statsminister Quam. Men i sitt hjerte var det ingen som trodde på krig. Det norske folk var fredsminded som neppe noe annet.

Men like etter århundreskiftet inntraff to begivenheter som etter hvert helt skulle forandre Norges militære stilling.

I 1902 ble Narvik-banen åpnet. Den store malmutskipning over Norge begynte — vel relativt beskjeden til å begynne med — men stadig økende. Den skapte en ny norsk by, transportoppgaver for norsk skipsfart, store statsinntekter. Men utover dette ble det neppe resonneret i Norge. I Sverige som også i Russland så man klarere den voksende betydning av den store nye svenske malmbrøytning. De finsk-russiske jernbaner nærmet seg stadig mer den svenske grense. I 1901 var svenskene begynt på anlegg av Boden befestninger — vel nå Nord-Europas sterkeste og med en permanent stor besetning.

I 1905 ble Norsk Hydro dannet, utsprunget fra Norsk Elektrokjemisk. Dermed holdt den nye storindustri sitt inntog i Norge. Også denne skulle i høy grad forandre Norges militære stilling. Det ble en ny produksjonsfaktor — attråverdig for enhver krigførende stormakt. Og hadde den enkelte ikke bruk for anleggene var det av vesentlig betydning at ikke fienden fikk anledning til å utnytte dem.

Men utviklingen fram til den nye situasjon gikk langsomt. Ennå ved krigsutbruddet i 1914 spilte den krigsbetydende norske industri en mer beskjeden rolle. Bortsett fra Norsk Hydro som fikk ordnet seg kom den begynnende elektrokjemiske og elektrometallurgiske industri ikke særlig i de krigførendes søkelys. Heller ikke

malmtransporten ble den gang av de krigførende parter tillagt den betydning som senere. Det var i første rekke fiskerierne som kom i søkelyset. Det ble et kappløp mellom engelskmenn og tyskere om å få kjøpt den norske-fisk. Tyskerne trengte denne til sin matforsyning — engelskmennenes interesser lå i å få forhindret salget til Tyskland. Stort sett seiret engelskmennene. Det ble lagret fisk i tusenvis av tonn så det luktet lang vei før den ble kastet på sjøen. At England kunne spart pengene ved gjennom stadig press å ha hindret eksporten til Tyskland syntes på det tidspunkt ikke å ha vært klart for det land. Det samme gjaldt handelsflåten som ble chartret til stadig stigende frakter. England respekterte stort sett Norges nøytralitet etter god gammel resept. Den langdistanseblokade som ble gjennomført overfor Tyskland foregikk ved engelske krigsskip, som samvittighetsfullt snudde ved den norske sjøgrense. Det må særlig vintersdag ha vært en temmelig sur jobb. Hvor meget lettere for den engelske flåte om den hadde hatt et holdepunkt på norsk grunn. Man må se en vesentlig grunn til at England ikke brøt inn den gang i dets respekt for nøytralitetsbegrepet forbundet med at Norge ikke var så tiltrekkelige som det senere skulle bli. Dessuten var det norske nøytralitetsvernet sterkt. Festningene var bemannet med infanteribedekning ut til sidene. Materielt kunne man bygge på 90-årenes rustninger. De fire panserskip var ennå ikke blitt museumsgjenstander. I første rekke takket være Høyres fører Bratli hadde man fått den beste hærordning landet noen sinne har hatt. Under ledelse av dyktige og ansvarsbevisste menn hadde begge parter sikkerhet for at nøytraliteten ville bli forsvart. Ved spørsmålet om krenkelse av en nøytral stats territorium vil alltid spørsmålet reise seg: Hva kan oppnås og hva vil det koste også i moralsk henseende?

Den gang fant de krigførende ut at en besettelse ville koste mer enn det var å vinne — altså lot man det være.

Ved betraktning av årene 1918–1929 har man i all sannsynlighet vært til-

bøyelig til å se dem som en mørk tid, hvor det som var under oppbygging i ly av den første verdenskrigs høykonjunktur ble rasert. Det er til en viss grad riktig, men mellomkrigsperioden var også i høy grad en sanering- og oppbyggingstid. Innen den så krigsviktige bergverksindustri ser vi at Sulitjelma gruver, som hadde store vanskeligheter under den første verdenskrig, i 1929 var kommet opp i en produksjon av 4300 tonn kobber og 80 000 tonn svovelkis sendt til utskipning. I 1933 ble det omgjort til et aksjeselskap som i 1937 kom over på norske hender. Sorvaranger som også hadde hatt sine vanskeligheter ble reorganisert i 1927 og 1929. Kna-ben Molybden — vel en av de mest krigsviktige bedrifter — hadde også hatt sine store vanskeligheter og driften var nedlagt noen år etter første verdenskrig, men ble rekonstruert i 1925. Før siste krig var dets produksjon kommet opp i 700 tonn ren molybdenglans. Den elektrokjemiske og elektrometallurgiske industri fikk i mellomkrigsperioden sin strålende utvikling. Produkter som ferrolegeringer, aluminium, sink osv., ble en betydelig del av Norges produksjon. Det er ikke her hverken sted eller plass til å gi en samlet oversikt. Men med bred penn kan det sies, at norsk produksjon fikk en overordentlig krigsviktig betydning. Landet endret karakter.

Samtidig lot man forsvarset forfalle. De fire krigsskipene ble mer og mer museumsgjenstander. Den gode hærordning ble uthulet og ødelagt.

Samtidig med at forsvaret ble gjort dårligere materielt sett, ble ånden ødelagt gjennom det brukte geværs agitasjon. Det måtte gå galt, hvis en verdenskrig skulle bryte ut.

Det var neppe mange, som den gang så sammenhengen. De offentlige myndigheter kjente neppe den store utvikling innen industrien og dennes karakter. De enkelte bedriftsledere kjente vel sin bransje. Men de samfunnsmessige konsekvenser var det ikke deres sak å treffe. Det naturlige måtte være at Norges Industriforbund